

a vnitřního světa objevil? Jak se mu jeví jednota života? Kterým stranám duševního života dává přednost? Jaká jest jeho pedagogika národní a individuální?

A poslední problémy právě ethické: Jak soudí o svobodě vůle? Co spravedlnost? Co nutnost? Jak vykládá zlo na světě? Jak se k němu chovat? Smysl a účel jeho?

Teprve po rozhodnutí těchto stěžejných otázek, jež ve studii p. Voborníkově nejsou ani položeny, mohlo by se přikročiti ke konečné bilanci o zdraví a užitku díla, k vlastní *sociologické* kritice, která není nic než otázka po tom, pokud a jak rozmnožuje individuum hotový hromadný a historický kapitál celkový. Sem náleží nesnadná otázka po *dekadenci*, jež je jen přílišný a bezideový historism, diletantismus pouhé pasivní fragmentárnosti . . . život opakovaný a sestrojovaný z hotových již forem, žitý různými starými styly, neznáziraný s jednotného hledišťe ideového.

Otázky svrchovaně nesnadné a hluboké, ale také neodbytné. Jim nemůže se vyhnout nikdo u autora, jenž, jak praví p. Voborník, „rovného sobě hledá mezi současnými básníky jinonárodními“. Právě pro toto tvrzení své neměl se jim vyhnout ani p. Voborník. Teprve odpovědi na ně, odpovědi úplně zdůvodněnou a nevyvratnou, a srovnáním s těmi jinonárodními básníky v těchto směrech mohlo by obstát hořejší tvrzení, jež takto stále je hypotézou a thesím, jež se má dokázat.

Fedor Michajlovič Dostojevský: Dvojník — Nětička Nezvánova — Malinký hrdina

Tři starší práce, povídky, z nichž druhá *Nětička Nezvánova* je fragmentem, přináší dvacátý pátý svazek znamenité Ruské knihovny a přitom šestý díl spisů Dostojevského. *Padesát let* leží mezi jich vznikem a dnešním dnem. Padesát let — to je čas, v němž zastará mnoho ve světě a nejvíc v krásné literatuře prózou psané. Ale zde jich necítíte. Je to všecko tak svěží, ne, víc; tak dráždivě prolínavé, tak živým magnetickým proudem, tak palčivou nervovou sugescí napojené, tak k vzletnutí vzrušivé, tak literární a psychologickou intonací intimně blízké a bolestné, že se vám zdá, jako by to bylo psáno včera, dnes, zítra . . . posledním vypjatým akcentem . . . poslední, novou, nezužitou a neotřenou, naprosto ještě neotřenou metodou náladové a nervové sugescie. Ano, *nervové*, předem nervové — bolavé nervy a tísnivé a uduchané a vyzpívané jimi jsou tyto práce. Veliký kapitál této síly je do nich uložen. Člověk až trne, jak veliký. Nervové elektrické ovzduší, zdá se mi, vyprchá nejdříve z prací, když zestárly. Čtete v literární historii o tom, jak ta ona práce ve své době rozrušovala, rozdírala, čeřila a bodala *citovost, vznětovost, nervy* čtenářstva, jak chytala již tuto *vnější, hmotnou* skoro ještě, *smyslovou* jich část, jak hrála a tančila na roztřesených, napjatých, smršťených provazech jich nervů, až trásly se pod ní jako pod tlupou pružných a silných žonglérů, až úpěly jako struny klavíru pod silnými údery svinuté ruky . . . čtete o tom všem dnes s nevěřícím údivem, s podivným nejistým citem vzdáleného, uplynulého a melancholického, poněvadž na vás při četbě zmíněné dílo nervové a suggestivně skoro vůbec nepůsobilo, poněvadž svým akcentem, svou

vůni, svým magnetismem nervovým a pocitovým nechalo vás skoro nevzrušené . . . poněvadž dojalo vlastně jen vaši rozumovost, vaši vlohlu poznávací, utřídovací, kritickou a historickou, ale velice prostředně vaši představivost, vaši vznětovost a dojmovost a obrazivost. Je mnohé krásné a veliké dílo minulých dob, které si uvědomuju ideově zcela jasně, ale které mne proto nijak představivě a nervově, tím právě bolestným a právě živým a tísnivým akcentem nervovým a sugestivním chytá jen mdle a slabě. Uvědomuju si plastiku jeho, stavbu, strukturu charakterů, sílu, plnost a jasnost jich názornosti psychologické — slovem všecky živly ideové, rozumové, objektivné — ale ten ryze živelný akcent, to náladové fluidum atmosféry umělecké chybí, vyvětralo jako vůně z otevřeného flakonu.

U Dostojevského, u zmíněných starých povídek jeho tomu tak není. Jsou k vzlétnutí napojeny tímto nervovým a dojmovým fluidem, cítíte při čtení jeho atmosféru, dusnou a sytou jako před křečí nervovou, těžkou, zjitřenou a rozehranou jako před bouří. Nic není ztraceno ze sugestivnosti, teplé a syté živelnosti, tísnivé a rozčilené nervovosti těchto prací. Vidíte a cítíte z toho, jak krevný, živelný básník je Dostojevský, jak to všechno bylo v něm zachyceno do poslední nervové spleti, jak všechno vyšlo z něho, řekl bych, s *nahými nervy*, [ne]pokryté a rozcitlivělé, nepokryté žádnou skoro pokožkou, žádnou pleť, žádnou koží. Odtud ten *bolavý* dojem, to bolestné utrpení, které mne chytlo při první stránce knihy a nepustilo až při poslední a jež se vydrážděvalo mnohde až v trapnou tiseň a odporňý stesk a jež nemohu srovnat s ničím jiným, leč s cukáním obnaženého nervu.

Dojmy říti se v Dostojevském na vás útokem dotěrným a bolestným, náhle, nezprostředkovaně, bez logické šňůry, řekl bych. Napětí, rozčilení, překvapení vás chytá, jeden dojem podává vás druhému, jdete z jedné temné beztvare ruky do druhé. Je vám, jako byste zabloudili v temném lese; odevšad padá na vás hrůza, zmatek, strach, bolest — není rozumové plastiky, přehledné pohodlnosti a střízlivé normálnosti v těchto pracích.

Fakta podivná, poněvadž nepřipravená nejčastěji a nevyložená, vztahují po vás svá chapadla, chytají vás do náručí, svírají a tísní

a nemůžete se jim vymknout, jsou básnicky příliš silná, sugestivná, podmanivá. Značná *dějová pohnutost* vládne v pracích Dostojevského, takže touto *vnější* stránkou souvisí zdánlivě s *romantikou*. Ale jen zdánlivě, podobnost je vnější, odnáší se jen k aparátu básnickému. Psychologie a malba charakterová odlišuje je zcela jasně od nich. Má figury tak hluboce a jemně probádané, do posledních odstínů z chaosu kypící, široké, až zmatené konkrétnosti vylovené, podává i zdánlivě nejbizarnější a nejextravagantnější situace, scény a představy v takovém hlubokém, jednotném, kouzelně názorném a přesvědčivě nutkavém spojení, seřetězení psychického tónu a světla, že ztrácejí ráz každé libovольnosti a bizarní výjimečnosti a stávají se v nejplnějším a nejstrašnějším smyslu slova zákonné, nutné a pravdivé.

Vezměte první povídku *Dvojník*. Ubohá, nicotná, chorobná, rozkládající se duše malého podřízeného úředníka Jakuba Goljadkina. Nicotnost za nicotností, pustota za pustotou, bizarnost za bizarností. Kupí se to, roste, obklopuje vás. Tonete v tom. A stále ta strašná neurčitost, ta trapná nerozhodnost. Nejchorobnější, nejfantasknější představy, celý porušený zvrhlý a nemožný svět sešelel, prázdné a vysychající duše traktován je s krajní širokou objektivností normálního a obvyklého, jako realita všednosti a logiky. Nevíte, kam autor chce. Máte pochyby, nevíte, co počít s tímto Goljadkinem. Je to šílenec — ano, patrně zcela jistě šílenec — ale jak strašně hluboký a lidský šílenec! Žádná pitvorná bizarnost, žádná dělaná fantasknost. To jde strašně do živého. Cítíte tolik podoby mezi ním, mezi tím ubohým, pustým, prázdným, skrčeným, bázlivým Goljadkinem, mezi tou kolísavou, stále jakoby větrem kácenou a jako vůz převrhovanou jeho vůlí, mezi tím zahozeným a ušlapaným životem a sebou, že je vám hrozno, trapně hrozno při této tragikomedii a že místo bizarní fantastiky cítíte dusivou, horkou, k zalknutí mučivou tragiku lidského fata.

Jak strašně, ukrutně přímo a tvrdě žijí všecky figury v tom psychologickém arcidíle *Nětičce Nezvánově*, která v nejužším a nejprostším rámci shrnuje a zakrývá tolik těžkých lidských problémů,

jež Dostojevský později rozvinul v dlouhých románech. Tu je chorobný, ztroskotaný, zpuštělý hudebník Jefimov. Jaké strašné pohledy do mrzácké duše, do duše chudé uměním a bohaté pochopením a chtěním, zrazené a dobrovolně i zahubené, přitom vzepjaté, tvrdé, pánovitě, pyšné a nicotné současně. Čtete charakteristiku jeho na str. 185 a 189. Není vám to všecko tak strašně a úzkostně důvěrné, co nejdůvěrněji známé, na sobě a ze sebe známé? Vezměte chorobný, vášnivě napjatý poměr dvou dětí, Nėtičky a kněžny Káti, jeho rozvoj, jeho charakteristické obraty — a vzpomínejte, kde jste četli podobnou intonaci, tak strašně lidskou, srdečnou, z posledních kořenů bytí a života sténající a jásající? Stejně hlubokou psychologii dětskou má třetí číslo *Malinký hrdina*. Jak umí malovat Dostojevský duši *dětl*! Jak chytá horečnost a udýchanost jich života, nehoráznost představ, sílu citu, tu celou smyslovost, krevnost, plnou hutnost jich života, tu vážnou opravdovost a strašnou hotovost a napjatost jich citění a toužení!

Jaká tragická perspektiva položena do jiných dvou figur, dospělých Alexandry Michajlovny a muže jejího *Petra Alexandroviče!* Oba jsou, tuším, náběhy k typům, jež později Dostojevský často ještě zpracoval a s jiných stránek vyjasnil, zkrystalisoval. *Alexandra Michajlovna* je typ ženy specificky Dostojevskému vlastní. Veliká duše, hluboké srdce, zraněné a roztříštěné, evangelicky dobrá, soucitná, pravá křesťanka pokorou a ponížením, hluboce vášnivá a v srdci neposkvrněně čistá, ubitá a udušená surovostí společnosti a světa, entusiastka citu a srdce a jeho mučednice. Nic rozryvnějšího, než poměr této oddané mučednice k muži jejímu Petru Alexandroviči, typu rozumového sobce a farizejského zákoníka, v jádře surového a ničemného, přitom však na vnějšek zcela správného a právního člověka, jenž plní všechny předpisy a zákony jen proto, aby mohl tím více týrat všechny, kde podle jeho zdání je přestoupili. Typ, který tak mistrovsky nakreslil také *Turgeněv* v jedné ze svých básní v próze pod názvem *Sobec*.

Mezi těmito dvěma lidmi leží kus tajemné minulosti — platonická, soucitná, sesterská láska Alexandry Michajlovny k neznámému ubo-

hému, společností povrženému člověku nějakému — jenž vydává Alexandru Michajlovnu do rukou muže jejího, jenž ji činí otrocky pokornou a bázlivě poddanou tomuto rafinovanému surovci a krajně samolibému sobci. Scény, kde člověk tento dráždí, mučí a uráží duši Alexandry Michajlovny, jsou plny bodavé a rafinovaně stupňované ukrutnosti, bolesti zvláště odporné a brutální, při níž bouří se v čtenáři všechno jeho cit spravedlnosti a jež Dostojevský ovládá s uměleckou vypočítavostí a účinností jako málokterý druhý básník světový. Je básník bolesti, muk, utrpení, ukrutnosti a mučení, ovládá celou tuto škálu hrůzy, odporu a bolesti do posledních odstínů, do nejjemnějších a nejjistěji vyvolávaných účínů vystupňovaných pravým uměním psychologického výpočtu a zvážení nejsubtilnějších dávek a esenci citových. Básník bolesti a muk, básník hluboce nervový, naze lidský, elementární, krevní, živelný, do posledních vrstev, do posledních nejhlubších nervových a citových základů člověka úporně, nelitostně a hluboce zapředený, mystik ne reflektivný, ale samými biologickými a psychologickými živly svého genia, jeho složkami a prvky — takový vystupuje zcela patrně v hlavním plánu, v hlavních liniích své struktury Dostojevský již z těchto prvnějších a časnějších tří svých povídek.